

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความมั่นคงของชุมชนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

THE DEVELOPMENT OF QUALITY OF LIFE FOR THE STABILITY OF THE
COMMUNITY ACCORDING TO THE MAJJHIMĀPATIPADĀ

สุทัศน์ ประทุมแก้ว¹

พระครูโกศลวิহারคุณ², พระวีระชาติ เพ็งแจ่ม³,

ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ⁴, สังเวียน สามี⁵

Suthat Pratoomkaew¹

Phrakrukosolwiharakhun², Phra Weerachart Pengchaem³,

Thippavit Saichart⁴, Sangwien Saphang⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ¹, วิทยาเขตอุบลราชธานี^{2,3,4}, วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด⁵

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Sisaket Buddhist College¹, Ubon Ratchathani Campus^{2,3,4},

Roi Et Buddhist College⁵

Email: suthatpar.b@gmail.com

Received 11 November 2021; Revised 17 December 2021; Accepted 17 March 2021.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความมั่นคงของชุมชนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา พบว่า การพัฒนาประเทศมีจุดเน้นที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความสะดวก รวมถึงระบบการสื่อสารที่ทันสมัย จึงทำให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง และยั่งยืนได้นั้น ต้องอาศัยรากฐานของชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนมีความมั่นคง อยู่แบบพอประมาณ ในพระพุทธศาสนาสอนให้หมั่นน้อย สันโดษ และมีความพอเพียง พอดี ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง หมายถึง การไม่ยึดถือสุดโต่งของทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตกลิณณานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเดินตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ การรู้จักประมาณตน อยู่แบบพอเพียง พอใจในปัจจัยที่ตนหามาได้ เนื่องจากคนในสังคมจะคำนึงถึงการมีอยู่อย่างจำกัดของทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และพยายามช่วยกันจัดสรร จัดการทรัพยากรเหล่านั้นอย่างถูกต้อง เป็นธรรม คำนึงถึงอนุชนผู้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่กำลังเติบโตขึ้นมาบริโภคทรัพยากรเหล่านี้ในอนาคตต่อไป

ความสำคัญ: การพัฒนาคุณภาพชีวิต; ความมั่นคง; หลักมัชฌิมาปฏิปทา

Abstract

This academic article aims to study the development of quality of life for stability of the community according to the principle of Majjhimāpatipadā. It has been found that the development that focuses on: economic growth; technological advances; convenient facilities; and modern communication systems; has caused more interactions. The prosperity, stability and sustainability of economic and social development of the country requires a strengthened community foundation through moderate living. Buddhism teaches people to lead their life with modesty, seclusion, and sufficiency in accordance with the principle of Majjhimāpatipadā or the middle way that means not adhering to the two extremes namely: Attakilamthānuyoga i.e. the extreme of self-mortification; and Kāmasukhallikānuyoga i.e. the extreme of sensual indulgence. In other words, it follows the Sufficiency Economy Philosophy including the moderation of oneself through living in self-sufficiency and being satisfied with what one attained. This is because people in society need to take into consideration on the limited natural resources and try to properly and fairly allocate and manage those resources by taking into account the next generation that will become resource consumers in the future.

Keywords: Development of Quality of life; Stability; Majjhimāpatipadā

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ส่งผลให้ผู้คนในสังคมต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รวมทั้งได้ก่อให้เกิดปัญหาสำคัญ ได้แก่ การเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นและเห็นแก่ตัวจนขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต การเบียดเบียนกัน การทำร้ายกัน และกัน การทุจริตคอร์รัปชัน การแบ่งแยกฝ่ายและการขาดความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาติ นับวันจะกลายเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไข และยิ่งหากปล่อยไว้ให้เนิ่นนานออกไปก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องสร้างสังคมให้เข้มแข็งด้วยการพัฒนาคนให้มีอาชีพและคุณภาพ เปี่ยมด้วยคุณธรรมจริยธรรม รู้จักความพอเพียง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และนำไปสู่การแก้ปัญหาและการป้องกันปัญหาในอนาคต พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอเพียงว่า “ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหาร จะต้องทอผ้าใส่เอง แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก” (Royal Academy, 2003) วิถีชีวิตชุมชนในสังคมไทยผูกติดและถูกหล่อเลี้ยงโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หากแม้ในยามที่เดือดร้อนพระพุทธศาสนาจะเป็นยาตบทุกข์ได้ดีที่สุดของชาวบ้าน การแสดงพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต (Chamnong Adiwatanasit, 1991)

พระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เป็นการนำเสนอทางออกให้กับสังคมปัจจุบัน ที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็ง และนำไปปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหากมีการนำมาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีทางการดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานอย่างมีคุณภาพและมีความสุข การมีความพอเพียงเป็นที่ตั้งจะทำให้รู้จักความพอดี ซึ่งจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดความสมดุลมั่นคงและยั่งยืนในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ตามเงื่อนไขและวิถีชีวิตและวิถีคิดของคนไทยนั้นมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งประชาชนในประเทศไทยส่วนใหญ่ล้วนมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีแนวคิดมาจากพระพุทธศาสนา หากย้อนกลับไปสู่ยุคอดีตตั้งแต่สมัยที่ประเทศไทยเริ่มต้นการสร้างบ้านแปลงเมือง (Pathompong Phoprasitnan, 2007) จะพบหลักฐานสำคัญหลายประการที่สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดประเทศไทย เช่น ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน จะปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นเครื่องขัดเกลาความต้องการส่วนจำเป็นของผู้คนให้ลดน้อยลง อันจะเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นให้ประชาชนรู้จักพออยู่พอกิน มีความสงบ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินชีวิตเกิดความสงบสุขร่มเย็นตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามนัยนักวิชาการ

นักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่า หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย

1. **ความพอประมาณ** หมายถึง ความสามารถในการควบคุมความรู้สึกรู้จักคิด ความปรารถนา และพฤติกรรม ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติอยู่ในขอบเขตอันมีเหตุผล โดยมีลักษณะที่เป็นนามธรรมอยู่มากและสามารถยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ตามกรณี ซึ่งความประมาณอาจหมายถึงระดับปานกลาง

2. **ความมีเหตุผล** หมายถึง เป็นหลักที่มีความคิดลึกซึ้ง เป็นความมีเหตุผลที่ยึดคน ชุมชน และประเทศชาติเป็นจุดศูนย์กลาง ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาปัจจัยรอบด้าน ตัวอย่าง เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความอิสระเสรี การพึ่งพาตนเองได้ ฯลฯ

3. **การมีภูมิคุ้มกัน** หมายถึง การมีสภาพที่พร้อมต่อการถูกระทบจากสิ่งเร้าต่าง ๆ กล่าวคือ “การมีภูมิคุ้มกัน” เป็นศัพท์ทางการแพทย์ที่ถูกนำมาอธิบายถึงสภาพร่างกายที่สามารถต้านทานเชื้อโรคที่เข้าร่างกาย โดยมีการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อที่จะลดหรือควบคุมความเสี่ยง (Risk) ต่อปัจจัยที่เข้ามากระทบ ไม่ให้ก่อปัญหาหรืออุปสรรคจนต้องเกิดความสูญเสียตามมา ดังนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันจึงเป็นกระบวนการป้องกันตนเองเพื่อควบคุมความเสี่ยงด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยความเสี่ยงนั้น (Charan Chanthalakkhana, 2006)

หากจะกล่าวโดยภาพรวมแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงก็หมายถึงความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ด้วยการนำหลักของภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ให้เกิดความพอดีในการเป็นอยู่ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพา (ศศิบังอร ธรรมคุณ และคณะ,

2561) หรืออาศัยรัฐมากจนเกินไป นอกจากนี้เศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานไว้ในหนังสือ “ใต้เบื้องพระยุคลบาท” ว่า พระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งถึงเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และพระองค์ได้ทรงตรัสประโยคหนึ่งที่ทรงอธิบายว่า หัวใจก็คือคำว่า “พอ” เศรษฐกิจพอเพียงก็คือคำว่า “พอ” คุณจะมีชีวิตที่ตั้งอยู่บนมาตรฐานความพออย่างไร ความพอก็คือคำว่า “พอประมาณ” ความพอประมาณ พระองค์ขยายความต่อไปอีกว่า พอประมาณ คือ พอแต่จำเพาะตัวเองที่หากินได้อย่างมีเหตุมีผล ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ในทางพุทธศาสนาสอนให้เดินทางสายกลาง “มัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง ทางสายกลาง คือ การไม่หย่อนจนเกินไป ไม่ตึงจนเกินไป เหมาะสมแต่ละคน (Sumet Tantivejkul, Dr., 2001)

กล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นศาสตร์ของพระราชาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อให้สังคมไทยมีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ไม่ว่าเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ บนพื้นฐานวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยนำมาประยุกต์ใช้ และที่สำคัญการดำรงชีวิตจะต้องอยู่บนความพอเพียง มีความพอประมาณในการเป็นอยู่ ไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน มีความรัก ความเอื้ออาทร มีความรู้รักสามัคคี รักชุมชน รักผืนแผ่นดิน รักประเทศชาติที่ให้ความร่มเย็นแก่สังคมไทย หากกล่าวอีกนัยหนึ่ง ในยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาส่งเสริมการเกษตร มุ่งเน้นส่งเสริมสนับสนุนการประกอบอาชีพทางการเกษตรและเศรษฐกิจพอเพียง ได้มีการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการรวมกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชน โดยส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนขึ้น มีกิจกรรมที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินประกอบอาชีพเกษตรกรรม และปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และวิธีการผลิต โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้ภูมิปัญญาและวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชนตามแนวคิดที่เกิดจากประสบการณ์ที่เรียกว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การมีจิตใจที่พอเพียง มีความวิริยะพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมที่พอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง และมีความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่บูรณาการได้ดุลภาพ มีความเป็นปกติยั่งยืน ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล (Nirand Suthi Nirand, 2015) รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน โดยจะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ รวมถึงความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ (Wirunsiri Jaima and Praphaphan Chaiyanon, 2017) ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลักการดำเนินชีวิตที่มีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม ซึ่งทำให้รากฐานของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมั่นคง สามารถดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน อยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ มีความพออยู่ พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดี มีความพอเพียงตามอัตภาพ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของสังคมวัตถุนิยม จนสามารถ

ปรับตัวเองให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมบนพื้นฐานแห่งความมั่นคง และยั่งยืนของตนเองและสิ่งแวดล้อม

หลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ยึดหลักสำคัญอยู่ 5 ประการ คือ

1) **ด้านจิตใจ** เป็นคนที่มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตใจที่อ่อนน้อม มีจิตใจเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่นที่อยู่รอบตัวเราอยู่เสมอ

2) **ด้านชุมชน** ชุมชนพึ่งพาอาศัยกันและกัน คอยช่วยเหลือเมื่อยามที่เห็นคนรอบข้างได้รับความเดือดร้อน มีการแบ่งปันเกื้อกูลซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันในชุมชน

3) **ด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม** ให้ใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดพร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

4) **ด้านเทคโนโลยี** จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ มีทั้งดีและไม่ดี ต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม ควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง (Kamjai Khamwiset and Teetat Trisiricho, 2019)

5) **ด้านเศรษฐกิจ** แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีการมุ่งที่การลดรายจ่ายในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ (Piyabutr Lokrailert, 2007)

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยเพิ่มขึ้นให้ครอบคลุมมากกว่าการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ดำเนินการด้วยนโยบายหลายด้าน เช่น การประกันราคาสินค้าบางประเภท การปรับขึ้นค่าแรงขั้นต่ำของแรงงานรวมถึงการจัดสรรที่ดินทำกิน และมาตรการยืดหยุ่นในการจัดเก็บภาษีโดยเพิ่มการจัดเก็บภาษีจากฐานทรัพย์สินพิจารณาการจัดเก็บภาษีกำไรส่วนเกินทุน ปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถจัดเก็บภาษีได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยเฉพาะมาตรการยืดหยุ่นในการจัดเก็บภาษีในกลุ่มบางอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรตลอดจนปรับการจัดสรรงบประมาณเชิงบูรณาการและเชิงพื้นที่ที่มีการกำหนดเป้าหมายเพื่อลดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำควบคู่กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ รวมถึงกำหนดนโยบายและมาตรการเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจในสังคมไทยสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีความสมดุลมากขึ้น (อภิชา พรเจริญกิจกุล, 2564) ซึ่งแนวทางที่กล่าวมานี้จะเป็นการสร้างเครือข่ายไปยังหน่วยงานรัฐให้เข้ามามีความสนใจ เนื่องจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกัน (Saowanat Leklersin and Krailas Luechai, 2017) ไม่เบียดเบียน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิต และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครัวเรือนไปจนถึงระดับประเทศ ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้

ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Sasitorn Manaswarakul, 2011) รวมถึงต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นอย่างยิ่งที่คนทั้งประเทศจะต้องปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมไทยจะต้องมีการพัฒนาตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนา เป็นบ่อเกิดแห่งการทำความดี มีคำถามหลาย ๆ คำถามที่ยังสงสัยว่าพระพุทธศาสนาจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนดีแค่ไหน และชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาคืออะไร สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่เราต้องตอบว่า มุมมองของพระพุทธศาสนานั้นมองเรื่องอะไร หรือมีทัศนคติต่อเรื่องใด ผู้ศึกษาได้ลำดับความสำคัญไว้เพื่อที่จะอธิบายและตอบคำถามต่าง ๆ เหล่านี้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้มีผู้ศึกษาและหาแนวทางในการทำให้ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีสภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยจำแนกระดับความสำคัญของเนื้อหาไว้ดังนี้

การพัฒนาชีวิต หมายถึง การทำให้มีความสุข การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การทำให้เจริญต้องมีวิธีการคิด และทำให้สอดคล้องกับหนทางแห่งความเจริญ (Royal Academy, 2003)

การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การปรับปรุงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการกระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเสมอภาค การกระจายสิทธิและเสรีภาพ ผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และทั่วถึงทั้งด้านการเมือง การปกครอง การศึกษา สังคม และเศรษฐกิจ (Sonthaya Ponsri, 2002) คุณภาพของคนขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของคน ชีวิตที่มีคุณภาพอาจแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

1) ระดับแรก เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เป็นความจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ ความจำเป็นต่ำสุดที่มีต่ออาหาร (อาหารจำเป็นต่อสุขภาพ) ที่อยู่อาศัย (มีห้องและเครื่องป้องกันจากสิ่งต่าง ๆ) และเสื้อผ้า (สำหรับสวมใส่เพื่อความเหมาะสม เพื่อป้องกันความรุนแรงของอากาศ)

2) ระดับที่สอง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตดี คือ

- (1) มีค่านิยมที่เหมาะสมกลมกลืนกับสังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ
- (2) มีความสมดุลระหว่างความปรารถนาและความเป็นไปได้ที่บรรลุถึงความปรารถนา
- (3) มีจุดมุ่งหมายของชีวิต
- (4) มีชีวิตที่กลมกลืนกับครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น” (Somchit Thongyu,

2006)

การพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการมองบริบทเชิงสถานการณ์ที่บ่งบอกว่า ชาวพุทธสามารถพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลาไม่เลือกที่จะเป็นสถานที่ใด เวลาใด หรือโอกาสใดก็ตามก็สามารถจะพัฒนาตนเองได้ทีนำไปสู่ความพร้อม ความบริบูรณ์ในการดำรงชีวิต (พระครูสุภัทรวชิรานุกุล และเยื้อง ปั่นเหง่งเพชร, 2564) ฐานคิดของการพัฒนาตนเองหรือการพัฒนาชุมชนนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของ

ความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน มนุษย์ทุกคนมีคุณค่ามีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุข โดยมุ่งมั่นพัฒนาชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วม เกิดการรวมกลุ่ม เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนร่วมกัน (Warakorn Poolsawat et al, 2019)

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีพของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงเวลาหนึ่งได้อย่างมีความสุข โดยมีเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตที่จะต้องมีไว้รองรับ ได้แก่ การมีปัจจัย 4 ที่ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงและมีคุณภาพ มีสิทธิเสรีภาพ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถสร้างคุณค่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามหลักทางพระพุทธศาสนา คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา ได้อย่างกลมกลืนกับการเป็นอยู่ของคนในสังคม

คุณค่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา

คุณค่าที่ครอบคลุมถึงการปฏิบัติถูกต้อง ที่เป็นส่วนย่อยของการดำเนินชีวิต ทั้งการพัฒนากาย การพัฒนาจิต การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา ทำให้รู้จักแก้ปัญหาเป็น คือ รู้จักวิธีแก้ความทุกข์ในตนเองได้ด้วยหลักพุทธธรรม ทำให้รู้จักการคิดเป็น การพูดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น ทำให้รู้จักการรับรู้ ได้แก่ การดูเป็น ฟังเป็น ดมเป็น ลิ้มเป็น สัมผัสเป็น คิดเป็น และทำให้รู้จักการเสพหรือบริโภค ได้แก่ การกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น เป็นต้น คุณค่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา สามารถกล่าวถึงคุณค่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ดังนี้

(ก) คุณค่าในแง่ประโยชน์ 3 อย่าง

1) **ประโยชน์ระดับต้น** (ทิวฐธัมมิกัตถะ) เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ การจะบรรลุถึงเป้าหมายระดับนี้ได้ ต้องประกอบด้วยหลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการทำงาน ความประหยัดอดออม รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เสื่อม การรู้จักสมาคมกับสัตบุรุษหรือคนดีแล้วนำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นตัวอย่าง และรู้จักวิธีหาทรัพย์สินเงินทอง และรู้จักทางเสื่อมของเงินทอง แล้วใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น จึงจะถือว่าได้รับความสุขจากการปฏิบัติในระดับต้นนี้ (ขุ.จ. (ไทย) 30/673/33)

2) **ประโยชน์ในชาติหน้า** (สัมปรายิกัตถะ) หมายถึง ประโยชน์ที่จะได้รับภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว โดยเป็นเครื่องประกันว่าผู้พัฒนาตนเองดีแล้วจะไม่ไปสู่ทุคติ มีอบาย นรก เปรต หรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/273/301) ตรงข้ามชีวิตหลังความตายของเขาย่อมไปสู่สุคติ มีเทวโลก และมนุษย์ (ที.ปา. (ไทย) 11/315/4/301) เป็นเบื้องหน้า ด้วยการสร้างคุณธรรม (อง.อฏฐก. (ไทย) 23/144/292) คือ ความมีศรัทธา ความถึงพร้อมด้วยศีล ความเสียสละสิ่งของวัตถุทรัพย์สินเป็นทาน และความมีปัญญาเป็นเหตุให้สำเร็จประโยชน์ในเบื้องหน้าได้

3) **ประโยชน์อย่างสูงสุด** (คือ นิพพาน) หมายถึง สาระที่แท้จริงของชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนา จัดเป็นเป้าหมายสูงสุดสำหรับการปฏิบัติตนเอง การพัฒนาตนเองในระดับปรมาตม์ ซึ่งบุคคลผู้บรรลุถึงประโยชน์

นี้ มีความรู้แจ้ง ความเข้าใจต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมของสังฆารธรรม (ม.ม. (ไทย) 12/509/550) พร้อมกันนั้น ก็ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจที่เป็นอิสระโปร่งผ่องใส เหตุปัจจัยใด ๆ ไม่สามารถจะมาบังคับบีบคั้นให้เกิดความทุกข์ภายในใจได้ จึงมีชีวิตที่ต่างจากปุถุชนโดยสิ้นเชิง เมื่อกล่าวถึงจิตใจและความเป็นอยู่ จึงเรียกบุคคลผู้บรรลุถึงระดับนี้ว่า ผู้ถึงวิมุตติ หรือ ผู้บรรลุนิพพานนั่นเอง (ช.อิตติ. (ไทย) 25/222/258)

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของประโยชน์ทั้ง 3 ระดับที่บุคคลพึงได้รับนั้น จะต้องสัมพันธ์กันไป ตามลำดับ คือ เริ่มตั้งแต่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่เรียกว่า ศีล พัฒนากายที่เรียกว่า อินทรีย์สังวร พัฒนาจิตใจที่เรียกว่า สมาธิ และพัฒนาปัญญาทั้งที่เป็นจินตะ สุตะ และภาวนา จะตัดความสัมพันธ์ส่วนใดส่วนหนึ่งทิ้งไป ไม่ได้เลย เพราะองค์ประกอบแต่ละอย่างล้วนเป็นอุปการะแก่กันและกันให้ดำเนินไปได้อย่างเหมาะสม หรือ เป็นไปตามเหตุปัจจัยตามหลักอาศัยกันและกัน ได้แก่ (1) ประโยชน์ระดับต้น คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี (2) ประโยชน์ในชาติหน้า เป็นประโยชน์ที่จะได้รับภายหลังเมื่อ สิ้นชีวิตไปแล้ว โดยเป็นเครื่องประกันว่าผู้พัฒนาตนเองดีแล้วจะไม่ไปสู่ทุกข์ มีอบาย นรก เปรต หรือกำเนิดสัตว์ ตีรังจมาน และประโยชน์อย่างสูงสุด เป็นความรู้แจ้ง ความเข้าใจต่อสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง เป็นต้น

(ข) คุณค่าในแง่ของประโยชน์ตนและประโยชน์คนอื่น

1. **อรรถะ (ประโยชน์ตน)** ได้แก่ การถึงประโยชน์ 3 อย่าง มีประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ใน ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งยวด นั่นเอง โดยผลที่เกิดขึ้นนั้นตนได้รับประโยชน์ เน้นการพึ่งตนได้ทุกระดับ เพื่อไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่น หรือ เป็นตัวถ่วงสังคมให้ตกต่ำลง คือ ไม่สร้างปัญหาแก่สังคมทุกระดับ ขณะเดียวกันก็บำเพ็ญบุญกุศล หรือพัฒนาตนให้เป็นประโยชน์ หาที่พึ่งอันประเสริฐแก่ตน เช่น หลักนาถกรรม ธรรม 10 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/346/359-361) เช่น มีศีล สดับฟังมาก มีกัลยาณมิตร เป็นต้น กล่าวโดยสรุป ก็คือ ปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา มีศีล สมาธิ ปัญญาได้สมบูรณ์

จะเห็นได้ว่า คุณค่าในแง่ของประโยชน์ตนนั้น ตามแนวความคิดทางพุทธศาสนาการพัฒนาตนเป็นการ เรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่าง การดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจ ตนเอง มากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนว พุทธศาสนาอันประกอบด้วยสาระสำคัญที่พอสรุปได้มี 3 ประการ คือ 1) ทมะ ได้แก่ การรู้จักข่มใจ ข่มระงับ ความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ 2) สิกขา คือ การศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง 3) ภาวนา คือ การพัฒนาด้วยกายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา

2. **ปรัทธะ (ประโยชน์คนอื่น)** ได้แก่ การพัฒนาตนตามหลักประโยชน์ 3 อย่างที่กล่าวมาแล้ว และไปเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น เกี่ยวข้องกับสังคม หน้าที่งานการร่วมกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยจะต้อง อาศัยหลักธรรม คือ กรุณา และมีหลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ สังคหวัตถุ 4 นั่นเอง สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อ ดูแลกันและกันให้มีที่พึ่งทั้งภายนอก คือ วัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินเป็นสาธารณะประโยชน์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคนหรือการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้เป็นผู้เพียบพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ในอันที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ความเจริญ และประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ภายใต้ระเบียบคำสอนและจุดมุ่งหมายของแต่ละศาสนา ในส่วนของพระพุทธศาสนาได้กำหนดหลักธรรมในการพัฒนาคนที่สำคัญ คือ เบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งหมายถึง ความประพฤติชอบทางกาย วาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย เป็นต้น

3. อุภยัตถะ (ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย) ได้แก่ ตนและคนอื่นได้รับประโยชน์ร่วมกัน เพราะกิจกรรมนั้น ๆ อำนวยให้ เช่น หลักสาราณียธรรม (ที.ปา. (ไทย) 11/323/321-322) เป็นต้น ตลอดจนพฤติกรรมที่เกื้อกูล ที่พึงประสงค์ ที่สังคมพึงต้องการโดยทั่วไป

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันนี้ ถ้าคนเรานำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการเรียนรู้ฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี ทำให้มีชีวิตที่ดี มีสติ ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้อง จนส่งผลให้มีความประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน เมื่อเรามีความตั้งใจในงานที่ได้รับ มีความพยายามในสิ่งที่ต้องรับผิดชอบ รู้จักใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหา สามารถไตร่ตรอง ตรวจสอบเหตุผลที่เป็นจริงได้ มีการพัฒนาหน้าที่การงานของตนเองไปในทางที่ดี ยึดหลักปฏิบัติที่มีประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการดำเนินชีวิตไปสู่การดำเนินชีวิตที่เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดต่อไป

คุณค่าหรือประโยชน์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา จึงหมายถึง การดำเนินชีวิตทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตภิกลณานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และกามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย เป็นหลักคำสอนที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาภังค์แรกของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ คือ ธรรมจักษุกับปวัตตนสูตรนอกจากคุณค่าขั้นสูงสุดของหลักมัชฌิมาปฏิปทา ที่เป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์แล้ว คุณค่าในเบื้องต้น ยังเป็นไปเพื่อการรู้จักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอดี เป็นแนวทางของการแก้ทุกข์ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” โดยมุ่งเน้นให้มีความสุขกายและสุขใจคือ

1. ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยสติปัญญา
2. ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
3. เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
4. การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
5. การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบคนอื่น ๆ มากเกินไป
6. ความอดุสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม
7. การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ
8. การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิรณอยู่เป็นปกติ (Chanon Chaithongdee et al,

2009)

จะเห็นได้ว่า หลักอริยมรรคมีองค์ 8 ดังกล่าวมาข้างต้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาของการปฏิบัติหน้าที่การงานของคนในสังคมไทยทั้ง 3 ประการ คือ การประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่

ถูกต้องดีงามของตัวเอง การประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาวิธีปฏิบัติงานที่ไม่ถูกต้องของตัวเอง และการประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหางานไม่บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ตัวเองเป็นคนที่ดี มีพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม ปฏิบัติงานตามวิธีปฏิบัติงานที่ถูกต้อง เพื่อให้งานหรือกิจกรรมการดำเนินชีวิต มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ คุณภาพ ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร การปกครอง ความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงของประเทศไทยเป็นไปอย่างยั่งยืน

สรุป

จากการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความมั่นคงของชุมชนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา พบว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ เพื่อให้เกิดความสมดุลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การดำรงชีวิตโดยมีรายได้เหมาะสมหรือสมดุลกับรายจ่าย
2. ในด้านของสังคม ได้แก่ เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว รู้รักสามัคคี ไม่เอาัดเอาเปรียบ ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันซึ่งกันและกัน
3. ในด้านสิ่งแวดล้อม รู้จักการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน
4. ในด้านวัฒนธรรม มีการปลูกฝังให้เด็กรุ่นใหม่เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรากเหง้าและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตน

การปฏิบัติตนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา นั้น มีลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ ความรู้และคุณธรรม การจัดการกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรูปแบบในการพัฒนาสังคม ด้วยกิจกรรมที่หลากหลายในการพัฒนาคน ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม เป็นการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่สังคม ทำให้คนในสังคมรู้จักเข้าใจตนเองและผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ปรับตนและปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมและประเทศชาติ คือ (1) ความสอดคล้องกับความต้องการหรือคนในชุมชน และเหมาะสมกับภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม และความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต (2) สมเหตุสมผล มีหลักคิดและหลักปฏิบัติของกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักวิชาการที่เกี่ยวข้อง (3) ภูมิคุ้มกันที่ดี มีการวางแผนโครงการคำนึงถึงความเสี่ยงในการดำเนินโครงการ โดยมีข้อเสนอทางเลือก หากมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้น และ (4) การส่งเสริมความรู้ และคุณธรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีกิจกรรมส่งเสริมการมีคุณธรรม ความมีระเบียบ มีสัมมาคารวะ ซื่อสัตย์ สุจริต มีความกตัญญูต่เวที มีสติปัญญาแยกแยะถูกผิด อดทน สนใจใฝ่รู้ มีจิตสำนึกเห็นประโยชน์ของการช่วยเหลือผู้อื่น และทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีการสร้างจิตสำนึกรักชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ เช่น รมรงค์การเห็นคุณค่าของสินค้าไทย การเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชาติ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ การเรียนรู้คำสอนในศาสนา การฝึกปฏิบัติธรรม เป็นต้น

References

- Aphicha Porncharoenkitkul. (2021). Quality of life of citizens of state welfare card holders, a case study of Don Tum District, Nakhon Pathom Province. *MCU Buddhapanyaparitas Journal*. 6(2), 120-131.
- Chamnong Adiwatanasit (1991) *Religion, Life and Society*. Bangkok: Mental Health Publishing.
- Chanon Chaithongdee et al. (2009). An Analysis of Isan Literature on the World of Dharma Cases. *Maha Sarakham Rajabhat University Journal; M.R.M.* 3(2), 21-31.
- Charan Chanthalakhana. (2006). *Philosophy of Sufficiency Economy and Public Happiness and Sustainable Pollen*. Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Charan Chanthalakhana. (2006). Folk fisheries way of Wonnapha Beach in the context of urban society. *Southern Technology Journal*. 11(1), 95-104.
- Entertainment Pawichit. (2006). *Thai traditions, culture and beliefs*. Bangkok: Odeon Store.
- His Majesty King Bhumibol Adulyadej. (2009). *The Word of the Father Son : Collection of His Majesty's Royal Speech. and Royal Speech on Sufficiency Economy / Phra Dabos*. Foundation 8th printing. Bangkok: Bangkok Printing Press.
- Kamjai Khamwiset and Teetat Trisiricho. (2019). Management of Thai Investors Investment Promotion of the Office of the Board of Investment using the Sufficiency Economy Philosophy. *MCU Journal of Social Sciences Periscope*. 8(4), 226-239.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai version of the Tripitaka*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Nirand Suthi Nirand. (2015). Organizational Education of learning by using the method of promotion according to the sufficiency economy philosophy of educational institution administrators under the Bangkok Metropolitan Administration. *Parichart Journal Thaksin University*. 28(1), 156-173.
- Pathompong Phoprasitnan. (2007). *History of Buddhism in Thailand from the Sukhothai period to the reign of King Rama V*. Bangkok: Mahidol University.
- Phra Kru Suphat Wachiranukul and Yueng Pannengphet. (2021). COVID-2019 : Opportunities and methods of self-improvement according to Buddhism. *Journal of the University of Buddhism*. 6(2), 213-221.
- Phrakhru Niphat Kanlayanawat (Kanong Kalyanathammo) and Phrasornsophon Paphassaro. (2019). Development of Sustainable Education according to Buddhism. *graduate study periscope Nakhon Sawan Sangha College*. 7(2), 291-316.
- Piyabutr Lokrailert. (2007). *Sufficiency Economy*. Bangkok: Mac printing house.

- Prawet Wasi. (1998). *Sub-district community : strategy for sufficiency economy. Morality and health*. Bangkok: Matichon Publishing House.
- Royal Academy. (2003). *Dictionary of the Royal Institute, 1999*. Edition 5. Bangkok: Nammeebooks Publications Co., Ltd.
- Saowanat Leklersin and Krailas Luechai. (2017). The role of communication of community leaders towards building a knowledge base. Sufficiency Economy in Pa Daet District Chiang Rai Province. *Journal of Siam Paritas Communication*. 16(21), 147-156.
- Sasitorn Manaswarakul. (2011). Level of application of the sufficiency economy of the production system. and management of community enterprises in Chiang Rai Province. *Journal of Management Science Chiang Rai Rajabhat University*. 6(2), 47-67.
- Somchit Thongyu. (2006). *Social Psychology*. 3rd printing, Bangkok: Chivapiwat printing house.
- Sonthaya Ponsri. (2002). *Principles of Sociology*. Bangkok: Odeon Store Publishing House.
- Sumet Tantivejkul, Dr. (2001). *Under the Royal Palace*. Bangkok: Matichon Publishing House.
- Warakorn Poolsawat et al. (2019). Community development based on the concept of the Middle Way of Confucius. *Journal of the University of Buddhism*. 4(3), 489-504.
- Wirunsiri Jaima and Praphaphan Chaiyanon. (2017). The model of participatory management according to the Sufficiency Economy Philosophy of Chrysanthemum Farmers Group of the Sa-Go Royal Project Development Center. Chiang Rai Province. *Journal of Management Science Chiang Rai Rajabhat University*. 12(1), 91-116.

